

Проф. др Миле Дмичић

Правни факултет Универзитета у Бањој Луци

Проф. др Владан Петров

Правни факултет Универзитета у Београду

Проф. др Дарко Симовић

Криминалистичко-полицијска академија, Београд

ПРАВО НА ПОЛИТИЧКО ПРЕДСТАВЉАЊЕ: МОГУЋНОСТИ ПОСТИЗАЊА РОДНЕ РАВНОПРАВНОСТИ

Иако нема адекватну и реално оствариву алтернативу, савремену представничку демократију не треба доживљавати идеалним обликом организовања политичког живота. Савремено политичко представништво није резултирало равномерним представљањем свих друштвених група. Према томе, једно од отворених питања савремене уставноправне и политиколошке теорије је потреба обезбеђивања одговарајућих институционалних претпоставки за укључивање што ширег круга грађана у процес политичког одлучивања. Без обзира на то што су жене стекле пуно право политичке партиципације, једна од свакако најупечатљивијих несразмера у политичком представљању друштвених група је вишеструка потпредстављеност жена. Осим истицања неправедности да политичким процесом доношења одлука доминира један пол, сматра се да политичко представништво може да има аутентични демократски предзнак једино ако истовремено представља јавни форум за изражавање свих становишта која постоје у друштву. Због тога у теорији постају све живахније расправе о домаћају уставног инжењеринга у кориговању постојећих несразмера на пољу политичког представљања.

Као један од могућих начина постизања родне равноправности у политичком процесу је предвиђање обавезујућих изборних квота за мање заступљени пол. Досадашње искуство указује на то да се институционалним, односно административним мерама постиже само дескриптивно и номинално, али не и суштинско уравнотежење политичког представљања мушког и женског пола. У том смислу, постизање родне равноправности у сфери политичког живота је могуће само ако се ова једнакост, уз промену друштвене свести на коју се не може институционално утицати, установи у свим сегментима друштвеног живота, будући да једино у том смислу промењен друштвени миље ствара претпоставке за равноправно остваривање пасивног бирачког права.

Кључне речи: Права жена; Родна равноправност; Позитивна дискриминација; Изборне квоте.

1. ПОТПРЕДСТАВЉЕНОСТ ЖЕНА У ПРЕДСТАВНИЧКИМ ИНСТИТУЦИЈАМА

Борба за опште право гласа, иако би то номинално морала да подразумева, није истовремено обухватала и борбу за бирачко право жена. Жене су бирачко право стицале са једним столећем закашњења у односу на мушкарце. Свега неколико држава је у другој половини XIX века прокламовало, и то донекле ограничено, бирачко право жена: Шведска, Финска, Норвешка, Шпанија, Јужна Аустралија, Нови Зеланд и неколико савезних држава у оквиру САД.¹ Почетак XX века доводи до постепеног ширења броја држава које признају бирачко право жена, а до коначног укидања цензуса пола у највећој мери долази након Другог светског рата. Југославија је такође била захваћена тим таласом демократизације па је бирачко право женама признато 1945. године. Ипак, поједине европске државе су знатно касније изједначиле мушкарце и жене у политичким правима. Тако је бирачко право жена признато у Швајцарској 1971, Андори 1971, Португалу 1974, Сан Марину 1974. и Лихтенштајну 1984. године. Поједине арапске државе су тек на почетку XXI века изједначиле мушкарце и жене у политичким правима: Оман 2003, Кувајт 2005. и Уједињени Арапски Емирати 2006. године. Уз занемарљиве изузетке, може се рећи да је данас бирачко право мушкараца и жена номинално изједначено. Међутим, у представничким институцијама жене су значајно потпредстављене, будући да просечно чине свега 18,6 % састава парламента. Овај податак и није толико поражавајући ако се има у виду да су почетком шездесетих година прошлог века, жене чиниле испод 5 %

¹ Више о томе: М. Пајванчић, *Уставни оквир равноправности полова*, Нови Сад 2010, 126–129.

општепредставничких тела. Такав значајан раскорак између правне једнакости и фактичке неравноправности довео је до интернационализовања овог проблема. У том смислу, Конвенција УН о забрани свих облика дискриминације жена из 1979. године је предвидела: „Усвајање посебних мера предвиђених за брже постизање *de facto* равноправности између жена и мушкараца од стране земаља потписница неће се сматрати дискриминацијом (...) По остваривању циљева једнаких могућности и третмана, ове мере се неће даље примењивати“ (чл. 4, ст. 1). Према Извештају Програма УН за развој од 1995. године, констатовано је да би жене требало да буду заступљене са најмање 30 % од укупног броја чланова парламента да би имале релевантан утицај у законодавству. Због такве фактичке неравноправности, у теорији су распламсане расправе о домашају уставног инжењеринга у кориговању постојећих несразмера на пољу политичког представљања. Пре свега, поставља се питање да ли је оправдано предузимање мера позитивног дискриминисања жена у циљу постизања родне равноправности у политичкој сфери. Осим тога, још је деликатније питање на који начин је најбоље постићи тај циљ.

2. ОПШТЕ ПРАВО ГЛАСА vs. ПОЛНИ ЦЕНЗУС

У првобитним расправама које су се односиле на укључивање жена у политику, доминирао је став да је тај сегмент друштвеног живота резервисан искључиво за мушкарце. Илустративно може бити размишљање Русоа (*Jean-Jacques Rousseau*), према коме се мушкарци рађају слободни, док се жене рађају да би служиле мушкарцима и биле им потчињене.² Ова разлика у друштвеном положају условљена је различитошћу у физичкој снази, која установљава природни поредак у коме један пол треба да буде активан и снажан, а други пасиван и слаб. Женама, поред тога, недостаје теоретска интелигенција, тако да су једино мушкарци способни да трагају за апстрактним истинама, принципима и аксиомима. Зато, због своје склоности ка практичном начину размишљања, жене треба да остану изван јавних послова који представљају ексклузивни домен мушког рода.

Без обзира на то што је и у ранијем периоду било заговорница поправљања политичког положаја жена (Кристина Пизан, Тереза од Авиле, Мери Астел, Мери Вулстонкрафт), Херијет Тејлор (*Harriet Taylor Mill*) је прва теоретичарка у историји филозофије која се изја-

² В. Rodriguez Ruiz, R. Rubio-Marin, “The Gender of Representation: On democracy, equality and parity”, *International Journal of Constitutional Law*, Vol. 6, No. 2, 2008, 307–308.

снила за женско право гласа.³ Према њеним речима, историја је већим бројем примера указала на то да су и жене оставиле снажан траг у вођењу државних послова (на пример, Изабела Кастиљска, Марија Терезија, царица Катарина) и да су показале способност за највише друштвене функције, управо сразмерно томе колико су им биле доступне.⁴ Према томе, не може бити исправно и сврсисходно да једна половина човечанства проведе живот потчињавањем оној другој половини. „Нико не треба да се плаши да ће жене узети из мушких руку било који посао који мушкарци обављају боље од њих. Свака јединка доказаће своје (његове – њене) способности на једини начин на који се то може учинити – испробавањем, а свет ће имати користи захваљујући коришћењу најбољих способности свих својих становника“.⁵

Џон Стјуарт Мил (*John Stuart Mill*) је, у свом знаменитом спису *Потчињеност жена*, такође стао на страну равноправности полова, сматрајући да сви они који говоре у прилог тезе да мушкарци због своје способности имају право да заповедају, а жене обавезу да слушају, треба да пруже чврсте доказе који тако нешто оправдавају.⁶ У супротном, реч је о предрасудама које нису засноване на реалним чињеницама и којих се треба клонити. Према томе, може се закључити да постојећи поредак неједнакости није заснован на неком разлогу који води добробити човечанства или бољем друштвеном уређењу, па се зато његов даљи опстанак не може оправдати.⁷

Занимљиво је напоменути да је само две године од његовог објављивања, Милов спис преведен на српски језик 1871. године. Предговор овом издању написао је Светозар Марковић, у коме је непоколебљиво истакао да „питање о 'женском ослобођењу' је нераздвојно свезано са целим друштвеним пеображајем са ослобођењем човечанства од свију зала, порока тиранија и робовања. Увидеће да 'женско питање' није прерано, већ да је оно прво које треба ставити на дневни ред“.⁸ Мада, с друге стране, Светозар Марковић је био свестан и средине којој се обраћао, јер је на самом почетку свог предговора написао да „има код нас људи као и свуда, који ће одма чим виде наслов ове књиге (...) повикати: 'ми имамо пречи ствари'“.⁹

³ Д. Духачек, „Предговор“, у Џ. Стјуарт Мил, Х. Тејлор Мил, *Расправе о једнакости полова*, Београд 1995, 9.

⁴ Х. Тејлор Мил, „Женско право гласа“, у Џ. Стјуарт Мил, Х. Тејлор Мил, 45.

⁵ *Ibid.*

⁶ Џ. Стјуарт Мил, „Потчињеност жена“, у Џ. Стјуарт Мил, Х. Тејлор Мил, 62.

⁷ Џ. Стјуарт Мил, 64.

⁸ Д. Духачек, 17.

⁹ *Ibid.*

Кад смо већ на пољу српске литературе, занимљиво је кроз перо Слободана Јовановића сагледати разлоге који су на почетку прошлога века истицани *pro et contra* признавању бирачког права жена.¹⁰ Своје излагање о овом проблему овај писац започиње истицањем разлога против женског права гласа. *Прво*, у свем дотадашњем развоју човечанства постојала је подела послова на основу које се мушкарци баве општим стварима, а жене породичним и кућевним. Да би се управљало широм политичком заједницом, неопходно је уздићи се изнад уског породичног егоизма и руководити се општим интересом, а жене због свог историјског наслеђа нису кадре за тако нешто. *Друго*, иако не мање интелигентна, жена је субјективнија од човека, па зато и није погодна за вођење државних послова који захтевају праведност и објективност, без икаквих личних обзира. *Треће*, будући војна установа, држава не почива на жени, него на човеку, јер, ако није војник, жена не може бити ни бирач. *Четврто*, женско право гласа не би одговарало никаквој практичној потреби, јер човек и жена не представљају ривале, већ су због породичних веза солидарни у социјалном смислу. Према томе, проширивање бирачког права на жену не би донело квалитативне промене у вођењу државне политике. *Пето*, увођење женског права гласа би претило да владу остави без потребног ауторитета. Наиме, влада која би победила захваљујући женским гласовима не би могла, због укорењеног неповерења према политичкој способности жена, да има морални ауторитет.

Наспрам ових традиционалних, и тада већ увелико застарелих и превазиђених, разлога за оспоравање бирачког права жена, стајали су веома озбиљни разлози за успостављање родне равноправности у сфери политике. *Прво*, политичка потчињеност жена представља сметњу њеном потпуном и хармоничном развоју. *Друго*, закони донети искључиво од стране једног пола доприносе фаворизовању тог пола. *Треће*, у савременом демократском друштву не постоји ниједно рационално оправдање за прављење разлика између мушкараца и жена на пољу политичких права. *Четврто*, будући да је све већи број неуспешних жена, које се не остварују као мајке и које саме себе издржавају, неопходно је, у циљу одбране њихових економских и социјалних интереса, да их неко представља у парламенту. *Пето*, како држава постепено добија све израженију социјалну функцију, државни послови се не могу вршити безличном бирократском пословношћу, већ је у њих неопходно унети и нешто од интимног породичног духа, а такав квалитет би својим политичким ангажовањем донеле управо жене.

¹⁰ С. Јовановић, *О држави*, Београд 1990, 298–300.

Ове мисли је најбоље поентирати речима нашег правног писца Ђорђа Тасића: „Да није, пак, сувишно женско право гласа, може се доказати тиме да жена по својој природи, по својим психолошким диспозицијама, може да допуњује човека у политичком погледу. По свему, дакле, жена треба да добије право гласа. Ако жена не покаже довољно активности у борби за право гласа, то је знак да не треба журити са давањем права гласа, а не да јој га не треба дати. Пошто имамо искуства да женино ступање у политички живот не доноси никакве очевидне штете, да се жена, ако се није показала бољом, није показала ни гором и, штавише, обећава користи, треба је пустити у политички живот... Пустимо жене, јер наша је дужност дати свакоме оно што заслужује“.¹¹

Имајући у виду да је бирачко право мушкараца и жена изједначено, ови фрагменти из расправа о оправданости женског права гласа поучан су осврт на историјски развој овог политичког права. Ипак, без обзира на то што се проблем политичког представљања жена може сматрати решеним, опште право гласа није довело до правичног укључивања жена у одлучивање о јавним пословима. Жене су остале увелико потпредстављене у представничким институцијама. Стога, данас се поставља питање да ли институционалним мерама треба обезбедити равномерније учешће жена у политичком животу, премда се, на тај начин, нарушава начело једнакости, тај камен међаш демократске државе.

3. (НЕ)ОПРАВДАНОСТ ПРЕДУЗИМАЊА МЕРА АФИРМАТИВНЕ АКЦИЈЕ

Више је аргумената који оправдавају предузимање афирмативних мера у циљу остваривања паритета у политичком представљању. Пре свега, незаобилазан је аргумент праведности, који почива на уверењу да је неправедно да припадници једног пола доминирају представничким институцијама. Оба пола морају имати подједнаке шансе да учествују у политичком животу, јер структура представничког тела треба да буде веран одраз друштвене структуре. С обзиром на то да постоји упадљив несклад између процента жена у друштву и процента жена у представничким институцијама, јасно је да постоје неки други разлози који одржавају постојеће стање ствари. Јер, како наводи Ен Филипс (*Anne Phillips*), искривљена дистрибуција политичких положаја сведочи о намерној или структурној дискриминацији.¹² Управо

¹¹ Ђ. Тасић, *О женском праву гласа*, Београд 1921.

¹² Више о томе: Б. Трипковић, *Равноправност и разлике*, Нови Сад 2010, 43.

због тога, оправданим се могу сматрати мере позитивне дискриминације жена у политичком животу, будући да „демократија у којој су жене заступљене само маргинално није права демократија“.¹³ Треба имати у виду и то да захтеви за паритетном заступљеношћу жена нису засновани искључиво на захтеву за апстрактним задовољењем праведности, јер би већи број жена у различитим процесима доношења политичких одлука допринео остваривању њихових интереса, па тако и поправљању њиховог положаја у друштву.

Аргументи симболичког карактера засновани су на веровању да би веће присуство жена у парламенту за неминовну последицу имало веће поштовање жена у друштву.¹⁴ Парламент састављен од подједнаког броја жена и мушкараца упућивао би сасвим јасну поруку свим грађанима да политика више није резервисана искључиво за мушки пол или само за жене које прихватају мушки модел понашања у политичком животу.¹⁵ У том смислу, паритетна демократија би проширивала видике свим члановима друштва о томе да је учествовање жена у политици на равноправној основи са мушкарцима не само могуће, већ и пожељно. Осим тога, елиминисање потпредстављености жена значајно би снажило легитимитет представничких институција.¹⁶

Аргумент различитости сугерише да постоје посебни интереси жена који у случају њихове потпредстављености остају неоствариви. Наиме, овај аргумент уважава политичку реалност модерних друштава у којима се не може говорити о једном, заједничком јавном интересу, већ о мноштву група и њихових интереса који су неретко у колизији.¹⁷ У том смислу, сагласно различитом положају у друштву, понашање жена у политици је другачије и првенствено је засновано на изналагању компромиса, а мање на отвореним конфликтима и пренебрегавању интереса политичких опонената, што је својствено мушком полу.¹⁸ Овај приступ је повезан са феминистичким доживљајем моћи као могућности да се врше промене, а не као прилика за потчињавање других. Истиче се још да су жене хуманије, да имају снажнија морална уверења, као и да су пацифистички настројеније у односу на мушкарце. Понекад се и помало некритички наглашава да само при-

¹³ D. Beetham, *Parlament i demokratija u dvadeset prvom veku*, Interparlamentarna Unija, s. 1, Beograd 2008, 19.

¹⁴ M. Sawyer, “Parliamentary Representation of Women: From Discourses of Justice to Strategies of Accountability”, *International Political Science Review*, Vol. 21, No. 4, 2000, 362.

¹⁵ B. Rodriguez Ruiz, R. Rubio-Marin, 311.

¹⁶ M. Sawyer, 362.

¹⁷ Б. Трипковић, 44.

¹⁸ M. Sawyer, 365.

суство жена мења политичке процесе и културу, јер се мушкарци уз њих преображавају и оплемењују. Да ово нису само спекулације, показала су истраживања у Аустралији, према којима већина бирача сматра да би веће присуство жена у парламенту побољшало парламентарно понашање.¹⁹ Осим различитог приступа политичком деловању, неки интереси су родно засновани. Разуме се, не значи да се ти интереси подједнако тичу свих жена, али је више него очигледно да постоје интереси који више погађају жене као групу, него мушкарце.²⁰ Дакако, жене утичу на мушку пристрасност у погледу политичких приоритета, будући да су оне много осетљивије према друштвеним и социјалним проблемима.²¹ Тако, на пример, жене су свакако више од мушкараца заинтересоване за репродуктивну биологију, одгајање деце, бригу о угроженима, дискриминисаним или маргинализованим групама.

Ен Филипс говори о још једном аргументу који заслужује посебну пажњу. Наиме, по мишљењу ове ауторке, већу заступљеност жена у политици неопходно је обезбедити као подстицај даљем процесу демократизације друштва.²² Реч је о аргументу ревитализоване демократије, који сугерише да би пораст броја жена у политици био неопходан изазов доминацији партијског система у политичким процесима, као и традицији гласања по налозима партија. Питање жена у политици често открива много амбициознији програм дисперзовања моћи кроз шири круг тела која доносе одлуке, што подразумева питање промене равнотеже између партиципације и репрезентације.²³ У том смислу, већи број жена у парламенту, а и уопште у политици, допринео би да се оне, мимо своје партијске припадности, посебно удружују и остварују за њихов пол специфичне интересе.

Међутим, нису сви истог ентузијазма када је реч о предузимању мера афирмативне акције у циљу постизања паритета у представничким институцијама. Пре свега, предузимање мера афирмативне акције противречи самом концепту демократије, која почива на принципу једнакости. Наиме, афирмативна акција је директно у колизији са модерним појмом политичког представништва које је засновано на јединствености и општости.²⁴ Осим тога, институционалне мере које би женама гарантовале одређен број места у парламенту значајно би

¹⁹ М. Sawyer, 366.

²⁰ В. Rodriguez Ruiz, R. Rubio-Marin, 303.

²¹ D. Beetham, 19.

²² Видети: Б. Трипковић, 44–45.

²³ Б. Трипковић, 45.

²⁴ В. Rodriguez Ruiz, R. Rubio-Marin, 288.

слабиле њихов легитимитет у односу на мушке парламентарце.²⁵ Административним фаворизовањем жена при конституисању представничког тела чини се неправда мушком полу. И не само то, такве институционалне мере могу допринети слабљењу представничких институција, јер се способни мушкарци замењују мање способним женама које нису биле кадре да се у отвореној утакмици изборе за свој представнички мандат. Такође, доводи се у сумњу и став да ће жене остваривати интересе својствене њиховом полу, јер су оне међу собом толико подељене да о остваривању неких заједничких интереса не може бити говора. Од стране феминистички настојених теоретичарки истиче се још и то да је женама једино заједничка дискурсивна маргинализованост у којој жена може бити спозната само у релацији са мушком нормом.²⁶ Поред тога, аргументи који истичу да постоји посебна женска перспектива вођења политике, која се оштро разликује од мушке по својој хуманости, алтруистичности и моралности, претрпели су критику, јер су превасходно засновани на спекулацијама, а не на озбиљним емпиријским чињеницама.²⁷

Постоје и мишљења да би мере афирмативне акције штетиле појединим институцијама представничке демократије. Наиме, предвиђање изборних квота за жене производи далекосежне последице за политичке странке. На тај начин се нарушава аутономност политичких странака које бивају принуђене да у процесу номиновања кандидата за изборе воде превасходно рачуна о полу, а мање о личним квалитетима који би допринели успеху.²⁸ Такође, установљавање изборних квота би само привидно решило проблем, јер би и даље остали да постоје сви они узроци који су довели до неуједначеног представљања мушкараца и жена у политичком процесу.²⁹ Наиме, већи број места у парламенту би само замаскирао главни проблем који се односи на неповољнији положај жена у друштву. Дакле, овом проблему би требало приступити на другачији начин, елиминисањем узрока политичке маргинализације жена, па се у перспективи и не би постављало питање њихове адекватне заступљености у представничким институцијама.

²⁵ Видети: S. Williams, “Equality, Representation and Challenge to Hierarchy: Justifying Electoral Quotas for Women”, *Constituting Equality – Gender Equality and Comparative Constitutional Law* (ed. S. Williams), Cambridge 2009, 54–55.

²⁶ Б. Трипковић, 41–42.

²⁷ Видети: P. Norris, J. Lovenduski, “Women Candidates for Parliament: Transforming the Agenda?”, *British Journal of Political Science*, Vol. 19, No. 1, 1989, 109–115.

²⁸ B. Rodriguez Ruiz, R. Rubio-Marin, 288.

²⁹ S. Williams, 55.

Ипак, без обзира на све примедбе које се упућују концепту позитивног дискриминисања жена у политици, мере афирмативне акције готово да се више не доводе у питање. Наиме, формални концепт једнакости се, због своје површности, може сматрати у потпуности превазиђеним.³⁰ Пре свега, овај модел је непримењив у ситуацијама када људи, на које се односи, нису слични.³¹ И друго, формална једнакост је, такође, непримењива у ситуацијама када третирање мушкараца и жена на једнак начин доприноси креирању или одржавању неједнакости. Суштинска једнакост не подразумева једнако третирање свих лица, већ поставља питање да ли закон доприноси повећању или смањењу фактичке једнакости. У том смислу, предузимање мера афирмативне акције које имају за циљ успостављање реалне једнакости међу половима не представља нарушавање демократског начела једнакости. Јер, није неправедно према мушкарцима да им се умањује примат у политици, уколико је тај примат сам по себи неправедан.³² Демократија и једнакост захтевају да полови буду равноправно представљени. Тако долазимо до појма паритетна демократија која путем мера афирмативне акције, установљавања посебних квота за маргинализоване групе, доприноси постизању већег степена легитимности представничког тела.³³

Како се може запазити, аргументи који су са почетка прошлога века истицани у прилог додељивању бирачког права жена, данас се, тек незнатно и само модерније преформулисани, наводе у циљу оправдања позитивног дискриминисања жена у политици ради постизања реалне родне равноправности.

4. МЕХАНИЗМИ КОРИГОВАЊА ПОЛИТИЧКЕ ПОТПРЕДСТАВЉЕНОСТИ ЖЕНА

Мере афирмативне акције могу бити правног, обавезујућег или ванправног, добровољног карактера. У прву категорију спадају резервисана места за жене у парламенту и обавезујуће законске квоте, док у другу категорију спадају партијске квоте.

³⁰ B. Rodriguez Ruiz, R. Rubio-Marin, 288.

³¹ S. Williams, 56–57.

³² S. Williams, 59.

³³ B. Rodriguez Ruiz, R. Rubio-Marin, 306.

4.1. Резервисана места у парламенту

Обезбеђивање родне равноправности путем резервисаних места у парламенту нема своју традицију на европском континенту.³⁴ Сматра се да је овај вид позитивног дискриминисања жена најспорнијег легитимитета, јер најдиректније нарушава принцип једнакости у изборној утакмици. Овакав механизам практично дели бирачко тело у две групе, што је, са једне стране, и његова предност, јер унапред зајемчује одређени број места женама у парламенту. Ипак, са друге стране, овај вид афирмативне акције ствара ризик да жене не буду у прилици да се боре за преостали број парламентарних мандата. Ти захвати у изборни процес, како наводи Д. Нолен, „показују се у теорији репрезентације врло опасним, јер начело једнакости мушкараца и жена настоје остварити повређујући изборну једнакост“.³⁵

Резервисана места за жене су углавном карактеристична за младе демократске системе који се установљавају у постконфликтним друштвима.³⁶ Укључивање жена у политичке процесе сматра се једним од битних фактора демократизације друштва. Дакако, ово је једна од најређе примењиваних мера афирмативне акције. Карактеристична је за Руанду, која тренутно предњачи по броју жена у општепредставничком телу. Према изборним резултатима из 2008. године, жене са 56,3 % чине већину у руандском парламенту. Устав је предвидео да се равноправност жена и мушкараца остварује обезбеђивањем најмање 30 % места за жене у органима политичког карактера. Поред ове одредбе, Устав је 24 места у парламенту резервисао за жене, и то по две представнице из сваке провинције и града Кигали.³⁷ Ова места се попуњавају тако што за листе на којима су само жене кандидати гласа изборни колегијум састављен из представника локалних већа и локалних организација жена. Но, поред ових резервисаних места, жене се сасвим равноправно са мушкарцима боре и за преостала места у парламенту, тако да су на изборима из 2008. године, поред зајемчена 24 места, жене као представници политичких странака освојиле 21 место, што је у збиру начинило жене доминантнијим полом у општепредставничком дому.

³⁴ European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), *Report on the Impact of Electoral Systems on Women's Representation in Politics*, Study No. 482/2008, CDL-AD(2009)029, 18.

³⁵ Наведено према: М. Пајванчић, 138.

³⁶ D. Dahlerup, L. Freidenvall, “Gender Quotas in Politics – A Constitutional Challenge”, *Constituting Equality – Gender Equality and Comparative Constitutional Law* (ed. S. Williams), Cambridge 2009, 47.

³⁷ Више о томе: D. Dahlerup, L. Freidenvall, 48–49.

Неке од варијанти резервисаних места за жене предвиђају и Уганда, Авганистан, Бурунди, Јордан, Мароко и Танзанија.³⁸ У Мароку, сви гласачи имају додатни глас којим се изјашњавају за листе кандидата жена које се боре за резервисаних 30 мандата. Женама се у Јордану зајемчује шест места у парламенту. Међутим, за разлику од Руанде, где жене чине релевантан политички чинилац и изван својих резервисаних места, Мароко и Јордан су примери држава у којима жене парламентарци углавном остају у оквиру зајемченог броја. Такав епилог не доприноси њиховом даљем афирмисању у политичком животу, јер их институционално решење везује за резервисана места.³⁹ У том смислу, када је реч о мароканском парламенту, жене су заступљене са 17 %, а у јорданском парламенту жена има 10,8 %, што свакако не могу бити величине вредне похвале.

4.2. Законске квоте

Разлика између резервисаних места и законских квота је у томе што први институт зајемчује одређени број места у парламенту, а други гарантује само одређени број кандидата на изборима. Дакле, законске квоте су један блажи институт који треба да омогући равноправну изборну утакмицу оба пола, али не утиче на коначан исход расподеле постизборног колача између мушкараца и жена.

Француска, у којој је жена традиционално политички маргинализована, је међу првима, још 1982. године, покушала да уведе афирмативне мере за постизање родне равноправности на пољу политичког представљања. Наиме, социјалистичка већина је усвојила закон који је предвиђао посебне мере на локалним изборима на којима је примењиван пропорционални изборни систем. Тај закон је предвиђао да на листи не сме бити више од 75 % кандидата истог пола. Међутим, на иницијативу 60 опозиционих посланика, Уставни савет се изјашњавао о поменутом закону и прогласио га неуставним зато што су његова институционална решења била у супротности са чланом 3 Устава и чланом 6 Декларације права човека и грађанина. Наиме, према тумачењу Уставног савета, принципи националне суверености и недељивости бирачког тела не допуштају било какво разликовање међу грађанима. Свака деоба грађана у две категорије поткопавала је сам темељ Републике: универзализам.⁴⁰ Народни представници треба да представљају целу нацију, а не само поједине категорије грађана. Након овог неуспешног покушаја позитивног дискриминисања жена,

³⁸ *Ibid.*

³⁹ D. Dahlerup, L. Freidenvall, 49.

⁴⁰ Б. Трипковић, 223.

уследило је затишје, а усамљени гласови о неопходности постизања родне равноправности су се могли чути само међу феминистички настројеним теоретичаркама. Ово питање ће се пренети у политичку арену тек у председничкој кампањи 1995. године, када су сва три главна председничка кандидата недвосмислено изјавила да се политичка потпредстављеност жена мора кориговати институционалним мерама.⁴¹ Међутим, 1999. године, Уставни савет је још једном био у прилици да се изјашњава о уставности позитивног дискриминисања жена. Овог пута, реч је била о изборном закону за корзикански парламент који је установио паритетни систем, односно обавезао на једнак број мушких и женских кандидата. Као и у претходном случају, Уставни савет је, позивајући се директно на преседан из 1982. године, прогласио поменути закон неуставним.

Дакле, била је неопходна промена Устава до које је дошло 1999. године и која је предвидела могућност за законодавца да помаже једнак приступ жена и мушкараца изборним мандатима (чл. 3). Осим тога, извршена је још једна институционална промена која је предвиђала да политичке странке доприносе имплементацији овог принципа, под условима одређеним законом (чл. 4). Сагласно том новоустановљеном уставном основу, јуна 2000. године донет је изборни закон који је, уз четири изузетка, установио паритетни систем на свим политичким изборима. Ти изузеци су се односили на председничке изборе, изборе за депарتمانска већа, изборе за половину места у Сенату и изборе за градска већа у градовима који имају до 3500 становника.⁴² Изборна листа која не садржи паритетну заступљеност оба пола не може бити регистрована. Међутим, овакав изборни закон није у потпуности оправдао очекивања, јер је остварио позитивне ефекте само на оним изборима који се одржавају по пропорционалном систему. У том случају, изборне листе се образују по систему „рајсфершлуса“, који подразумева да се мушки и женски кандидати налазе наизменично на листи. Тако је, примера ради, на локалним изборима одржаним 2001. године поменути закон допринео порасту броја женских представника од 25,7 до 47,5 %. Но, када је реч о изборима за Националну скупштину, који се организују по двокружном већинском систему, изостали су значајнији ефекти. Наиме, без обзира на то што је свака партија морала да испуни захтев паритета у номинавању, уз допуштено одступање од 2 %, жене су и даље остале потпредстављене. На првим изборима после ове реформе изборног законодавства 2002. године проценат жена у парламенту се са 10,9 попео на 12,2 %. На

⁴¹ В. Rodriguez Ruiz, R. Rubio-Marin, 292.

⁴² D. Dahlerup, L. Freidenvall, 43.

изборима 2007. године, проценат жена је порастао на 18,5 %. Дакако, овакав развој догађаја је указао да је већински изборни систем неподесан за установљивање мера афирмативне акције. Разуме се, промена изборног система није разматрана, јер је већински изборни систем био један од пресудних фактора који је омогућио стабилизовање егзекutive у Петој републици, која је у Трећој и Четвртој републици била изразито слаба и нестабилна.

Иако обавезујуће, коначан домашај законских квота може бити изразито скроман, о чему сведочи искуство Белгије. Наиме, ова држава је све до средине деведестих година прошлог века имала веома мали проценат жена у парламенту, који се кретао до 10 %. С циљем исправљања те изразите родне неравноправности, 1994. године је усвојен изборни закон који је предвиђао да на изборним листама не може бити више од 2/3 кандидата једног пола. Међутим, ова изборна реформа није остварила значајније резултате, јер су квоте биле обавезујуће само „у погледу квантитативног састава листе кандидата, али не и у погледу коначног резултата, односно броја жена које су изабране“.⁴³ Дакле, поред обавезе да предвиде одређен проценат кандидата женског пола на својим листама, неопходно је било установити обавезу за политичке странке да позиције жена на изборним листама буду такве да избор учине реалним. Због те мањкавости при установљивању законских квота, дошло је до нове промене изборних правила која је започела уставном реформом 2002. године, када је установљен принцип паритета на изборним листама. Он је резултирао значајнијим повећањем броја жена у парламенту, тако да оне сада чине 38 % белгијског општепредставничког дома.

Уколико се задржимо на европском континенту, можемо приметити да мањи број држава предвиђа институт законских квота. Поред Француске и Белгије, које су већ поменуте, следеће државе установљавају законске квоте: Албанија (30 %), Босна и Херцеговина (30 одсто), Јерменија (15 %), Македонија (30 %), Португал (33 %), Словенија (35 %), Србија (30 %), Шпанија (40 %).⁴⁴ Како се може запазити, у поменутој групи држава спада и Србија, чији устав предвиђа да држава јемчи равноправност жена и мушкараца и развија политику једнаких могућности (чл. 15). Када је реч о политичком репрезентовању жена, Устав предвиђа да се у Народној скупштини обезбеђују равноправност и заступљеност полова и представника националних мањина, у складу са законом (чл. 100, ст. 2). Закон о избору народних посланика је предвидео да „на изборној листи међу свака четири кан-

⁴³ Б. Трипковић, 236.

⁴⁴ D. Dahlerup, L. Freidenvall, 38.

дидата по редоследу на листи (прва четири места, друга четири места и тако до краја листе) мора бити по један кандидат – припадник оног пола који је мање заступљен на листи, а укупно на изборној листи мора бити најмање 30 % кандидата мање заступљеног пола на листи. Ако изборна листа не испуњава наведене услове, сматраће се да садржи недостатке за проглашење изборне листе, а предлагач листе биће позван да отклони недостатке листе, у складу са овим законом (чл. 40а).⁴⁵ Ове институционалне мере су резултирале позитивним ефектима, тако да према резултатима парламентарних избора из 2012. године, жене чине 32,4 % српског парламента. Међутим, институт законских квота није дао такве резултате у Босни и Херцеговини, где тренутно има 21,4 % жена у парламенту.

Латинска Америка је несумњиво водећи континент када је реч о институту законских квота. Након Аргентине, која је изборне квоте за жене предвидела 1991. године, 11 од 19 држава на овом континенту је установило законске квоте.⁴⁶ Наиме, у реформи изборног законодавства у Аргентини, прихваћено је решење које подразумева да номинована листа мора да има минимално 30 % жена, и то на такав начин да њихов избор буде могућ. У супротном, номинована листа неће бити регистрована. Само три године након тога, у склопу шире уставне реформе 1994. године, основним законом Аргентине је предвиђено да се „реална једнакост могућности између мушкараца и жена у односу на изборне позиције и позиције у оквиру политичких странака зајемчују мерама позитивне акције при регулисању политичких странака и у изборном законодавству“ (чл. 37). Као резултат такве одлучне политике у спровођењу родне равноправности, Аргентина је у општепредставничком телу након избора од 2007. године имала 40 % жена.

4.3. Партијске квоте

Партијске квоте представљају ванправни, добровољни механизам позитивног дискриминисања жена који се заснива на актима самих политичких странака. У том смислу, непоштовање предвиђених квота за жене подлеже само унутарстраначким санкцијама. Мора се приметити да партијске квоте представљају најраспрострањенији и најприхватљивији модел позитивног дискриминисања жена у Европи. Претходно анализирани модели ограничавају аутономију политичких

⁴⁵ *Сл. гласник РС*, бр. 35/00, 57/03 – одлука УСРС, 72/03 – др. закон, 75/03 – испр. др. закона, 18/04, 101/05 – др. закон, 85/05 – др. закон, 28/11 – одлука УС и 36/11 и 104/09 – др. закон.

⁴⁶ Аргентина, Боливија, Бразил, Костарика, Доминиканска Република, Еквадор, Хондурас, Мексико, Панама, Парагвај и Перу. – Вид. D. Dahlerup, L. Freidenvall, 40.

странака и нарушавају основне принципе либералне демократије. Управо због тог разлога партијске квоте које се добровољно и самостално установљавају као резултат развоја друштвене свести о потреби постизања родне равноправности доминирају у традиционалним демократским системима. Поред Европе, партијске квоте су најприхватљивији облик позитивног дискриминисања и у САД, Канади и Новом Зеланду.

Партијске квоте су изум левичарски настројених странака у чијој је бити борба за једнаке шансе и праведније друштво. И у овом сегменту се може рећи да је Француска предњачила, јер су партијске квоте установљене од стране социјалиста далеке 1974. године. Иако њихови уставни системи не предвиђају неке посебне обавезујуће институционалне мере, Шведска и Норвешка спадају у сам врх држава у погледу заступљености жена у парламенту. Према актуелним подацима, у шведском парламенту има 44,7 % а у норвешком 39,6 % жена. Међутим, партијске квоте нису у потпуности заслужне за овакав састав парламената ових скандинавских држава. Занимљиво је напоменути да се масовнији продор жена у политику десио седамдесетих година прошлог века, када посебне партијске квоте нису биле предвиђене.⁴⁷ Заправо, тај повећан проценат жена који се бавио политиком допринео је да се установе посебне партијске квоте. Остаје дилема који су то фактори допринели да жене имају равноправнији приступ политици у овим скандинавским државама. Пре свега, Шведска има већ увелико уврежену традицију укључивања жена у политички живот. Наиме, још од 1867. године, додуше у ограниченом обиму, жене су располагале бирачким правом. Не треба сметнути са ума и чињеницу да су скандинавске нације већином протестантски опредељене, а досадашње искуство говори да је ова вера унеколико наклоњенија женским правима, него ли што је то случај са католицизмом или неким нехришћанским религијама.⁴⁸ Осим тога, ове државе су познате по томе што у њима дуги низ година доминирају левичарске странке, које се препознају по непоколебљивијем залагању за једнакост, па између осталог и родну равноправност.⁴⁹ Услед такве политичке културе, партијске квоте су се спонтано установљавале. У Норвешкој, готово све странке их примењују, док у Шведској то није случај.⁵⁰ Према томе, иако све партије не примењују посебне квоте за

⁴⁷ Б. Трипковић, 295.

⁴⁸ А. Siaroff, “Women’s Representation in Legislatures and Cabinets in Industrial Democracies”, *International Political Science Review*, Vol. 21, No. 2, 2000, 199.

⁴⁹ А. Siaroff, 202.

⁵⁰ Б. Трипковић, 295.

жене, Шведска је држава која је увелико предњачила по броју жена у парламенту, а почев од 1994. године сасвим је уобичајено да и влада буде заснована на паритетној основи. Дакле, овај пример указује на то да је за постизање родне равноправности од пресудног значаја политичка култура.

У Немачкој је, без предузимања посебних институционалних мера и искључиво кроз деловање политичких странака, постигнут завидан степен учешћа жена у политичком животу. Уставна норма која предвиђа да „нико не сме бити стављен у неповољнији положај или привилегован због свог пола“ (чл. 3, ст. 3) представљала је препреку установљавању било каквих мера афирмативне акције. Осим тога, било какво предвиђање обавезујућих мера афирмативне акције нарушавало би аутономију политичких странака које су се у Немачкој наметнуле као искључиви носиоци политичке игре.⁵¹ Ипак, без обзира на ове институционалне препреке, тренутно у општепредставничком телу Немачке има 32,9 % жена. Такав, релативно висок, проценат жена у парламенту постигнут је добровољним предвиђањем партијских квота. Тако, странка зелених резервише 50 % места за жене, СПД 40 %, а ЦДУ трећину места.⁵² Уз мешовити изборни систем који није представљао непремостиву препреку за реализовање политике квота, страначке посебне мере су се показале као ефикасан начин остваривања права жена на политичко репрезентовање.⁵³

Домашај партијских квота занимљиво је сагледати и у контексту Велике Британије, која се, из више разлога, показала неподесним тлом за предузимање посебних институционалних мера за постизање родне равноправности. Пре свега, систем релативне већине онемогућава било какво предвиђање посебних квота. Осим тога, неписани устав, непостојање посебног каталога људских права све до 1998. године, као и развијање система власти под јаким утицајем традиције, обичаја, конвенција и судских преседана нису погодовали установљавању радикалнијих резова у физиономију институционалног оквира.⁵⁴ За помаке на овом пољу најзаслужнија је Лабуристичка странка. Крајем осамдесетих година прошлога века ова странка је увела квоте за жене. Наиме, у изборним јединицама које су традиционално снажна упоришта ове странке, лабуристи су номиновали половину кандидата женског пола. Таква страначка политика помогла је да се број жена у парламенту удвостручи и оне тренутно чине између 1/5 и 1/4 пред-

⁵¹ Ф. Лово, *Велике савремене демократије*, Нови Сад 1999, 392.

⁵² М. Пајванчић, 137.

⁵³ Б. Трипковић, 294.

⁵⁴ Б. Трипковић, 252.

ставничког тела. Ипак, Велика Британија може бити и најбољи пример да већински изборни систем представља значајну, рекло би се чак и непремостиву, препреку за увођење посебних афирмативних мера. Искуство је показало да је у таквим околностима пресудна улога политичких странака, а једна од две доминантне политичке странке у Великој Британији, Конзервативна странка, није показала посебан сензибилитет за драстичније позитивно дискриминисање жена.

5. ЗАКЉУЧНИ ОСВРТ

Компаративно посматрано, жене су, по правилу, значајно потпредстављене у општепредставничким телима. Тренутно, у свега 20 држава жена има више од једне трећине у парламенту. Дакле, жене данас активно остварују само један сегмент бирачког права, право да бирају. Више је фактора који утичу на доступност представничких институција женама. „Структурална објашњења откривају да учешће жена у политици зависи од чинилаца као што су развој земље, развијена држава благостања, друштвено-економски статус жена, ниво образовања жена или пропорција жена у запослењу. Културолошки приступи указују на родне разлике у политичкој социјализацији и улози одраслих мушкараца и жена и на улогу религије или културолошке традиције. Међу изворно политичким чиниоцима, нпр. институционалне карактеристике демократија, развој партија и партијских система, степен партијске подршке или снага женских покрета и мрежа, такође, су значајни“.⁵⁵

Иако је таквих, додуше изолованих, настојања било и раније, почев од деведестих година прошлог века упадљив је тренд систематског предузимања мера позитивног дискриминисања жена у циљу постизања родне равноправности у политичком репрезентовању. Приметан је значајан, али још увек недовољан, напредак, јер према подацима из 2008. године жене чине 18,6 % општепредставничких тела. Дакако, анализирани механизми позитивног дискриминисања жена дали су позитивне резултате. Остаје дилема који је од постојећих механизма најделотворнији. Несумњиво, не постоји уопштен одговор, јер делотворност предузетих мера афирмативне акције зависи од многих других фактора.⁵⁶ Дакле, неопходно је детаљно анализирати и друштвено-политички контекст у коме се те мере примењују. Ипак, постоје и мишљења која истичу да у представничкој демократији, свака изборна листа треба да буде састављена из подједнаког броја

⁵⁵ European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), 3.

⁵⁶ D. Dahlerup, L. Freidenvall, 50.

кандидата и женског пола да би се свим грађанима пружила једнака могућност избора.⁵⁷ Наиме, жене нису мањина и због тога им не треба јемчити посебна права путем изборних квота, већ је неопходно да сагласно њиховом уделу у друштву буду представљене и у парламенту, будући да се једино на такав начин може остварити истинска родна равноправност.

С обзиром на то да једино институт резервисаних места унапред јамчи одређени, минимални број жена у парламенту, претпоставило би се да је то најпожељнији начин постизања родне равноправности. Осим тога, на тај начин, жене се чине независним од политичких странака, тако да могу да се посвете остваривању својих родних интереса. Међутим, овај институт има и своје налицје. Њиме се на најдрастичнији начин нарушава принцип једнакости у остваривању политичких права. Изабране жене постају првенствено представнице свог пола, што им значајно умањује легитимитет да представљају читаво бирачко тело. Управо због тога што им се јемчи посебна квота у парламенту, оне истовремено бивају елиминисане од равноправног такмичења за преостала места, што им је, како је досадашња пракса показала, само лоша услуга која не доприноси њиховом потпуном политичком еманциповању.

Када је реч о односу законских и партијских квота, правно посматрано, предност је на страни првих, јер оне обавезују све политичке странке у држави да их примењују. Дакако, недостатак оба института је у томе што они само зајемчују одређени број кандидатских места женама, али не гарантују колико ће их на крају бити изабрано у представничко тело. Досадашња пракса је показала да су добровољне партијске квоте остваривале далекосежније ефекте на пољу кориговања родне неравноправности, јер сведоче о развијеној друштвеној свести о томе да жене не смеју остати дискриминисане. Након ових речи, долазимо до закључка да је улога политичких странака од пресудне важности у остваривању родне равноправности. Поред тога, уколико једна странка установи посебне квоте за жене, то ће због изборне компетитивности утицати и на друге странке, да пре или касније, прекопирају тај модел.⁵⁸

Несумњиво, пропорционални изборни систем се показао погодним за остваривање мера афирмативне акције, док су институционалне мере скромног домаћаја када је реч о већинском изборном систему, јер се, без обзира на број кандидата, женама не може јемчити да

⁵⁷ N. Urbinati, “Why *parité* is a better goal than quotas”, *International Journal of Constitutional Law*, Vol. 10, No. 2, 2012, 476.

⁵⁸ М. Šinko, „Žene u parlamentima”, *Politička misao* 2/2007, 78.

ће у отвореној изборној утакмици остварити победу. У том смислу, још једном долазимо до закључка да је политичка култура од пресудног значаја за поправљање положаја жена у политичком животу.⁵⁹ Такође, егалитарнија друштва представљају погодније тле за остваривање родне равноправности у свим сегментима друштвеног живота, па и у политици.

Упадљиво је да ефекти правних мера могу бити веома скромни, па чак и контрапродуктивни. Наиме, постизање родне равноправности правним путем може номинално да поправи положај жена у политичком животу, али то вештачко уравнотежавање броја мушкараца и жена у представничком телу не значи и квалитативан помак на пољу родне равноправности. Уколико се административним мерама тежи номиналној уједначености, жене, под условом да нису довољно мотивисане и заинтересоване, могу остати пасивни и бескорисни посматрачи политичких процеса. Ово је само још један од примера да квантитет не значи истовремено и квалитет. На тај начин само би се дискредитовали покушаји позитивне дискриминације. Јер, пресудну улогу у доношењу политичких одлука ће и даље имати мушки пол. Дакле, примаран задатак мора бити мотивисање жена да се самоиницијативно укључују у политичке процесе. Неопходна претпоставка таквих помака је промена политичке културе у једној земљи, а то се не чини декретом, будући да је реч о једном спором процесу чији је само један сегмент предузимање мера афирмативне акције. Разуме се, већи број жена у парламенту може бити значајан подстицај њиховом даљем укључивању у политику, али ипак треба бити обазрив, јер квантитет не обезбеђује нужно и квалитативне помаке на пољу укључивања жена у свакодневне процесе доношења политичких одлука.

О значају политичке културе могу да посведоче догађаји који су претходили увођењу права гласа жена у Лихтенштајну. Наиме, у овој држави је парламент 1968. године иницирао консултативни референдум о бирачком праву жена. Мушкарци и жене су се одвојено изјашњавали, при чему је, занимљиво је нагласити, 50,5 % жена гласало за, а 60,1 % мушкараца против поменутог предлога. Невелика разлика у изјашњавању жена и мушкараца сведочила је о снажном утицају традиционалне и конзервативне средине на опредељивање гласача. Дакле, и саме жене нису биле сигурне да ли би требало да располажу бирачким правом. Три године касније, 1971, мушкарци су се изјашњавали на обавезујућем референдуму, који је такође био неуспешан јер се 51,1 % изјаснило против проширивања бирачког права на жене. Године 1973. поновљен је референдум, али овога пута је још већи

⁵⁹ А. Siaroff, 209.

број гласача био против, 55,9 %. Напокон, жене су у овој држави право гласа добиле тек 1984. године.

Напоследку, може се закључити да досадашње искуство указује на то да се институционалним, односно административним мерама постиже само дескриптивно и номинално, али не и суштинско уравниотежење политичког представљања мушког и женског пола. У том смислу, постизање родне равноправности у сфери политичког живота могуће је само ако се ова једнакоправност, уз промену друштвене свести на коју се не може институционално утицати, установи у свим сегментима друштвеног живота, будући да тако промењен друштвени миље ствара претпоставке за равноправно остваривање пасивног бирачког права.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Beetham, David, *Parlament i demokratija u dvadeset prvom veku*, Interparlamentarna Unija, s. I, Beograd 2008;
2. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), *Report on the Impact of Electoral Systems on Women's Representation in Politics*, Study No. 482/2008, CDL-AD(2009)029;
3. Јовановић, Слободан, *О држави*, Група издавача, Београд 1990.
4. Lovo, Filip, *Velike savremene demokratije*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Novi Sad 1999.
5. Mil, Džon Stjuart, Mil, Herijeta Tejlor, *Rasprave o jednakosti polova*, Filip Višnjić, Beograd 1995;
6. Norris Pippa, Lovenduski Joni, “Women Candidates for Parliament: Transforming the Agenda?”, *British Journal of Political Science*, Vol. 19, No. 1, 1989;
7. Пајванчић, Маријана, *Уставни оквир равноправности полова*, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад 2010;
8. Rodriguez, Ruiz Blanca, Rubio-Marin, Ruth, “The Gender of Representation: On democracy, equality and parity”, *International Journal of Constitutional Law*, Vol. 6, No. 2, 2008;
9. Sawyer, Marian, “Parliamentary Representation of Women: From Discourses of Justice to Strategies of Accountability”, *International Political Science Review*, Vol. 21, No. 4, 2000;
10. Siaroff, Alan, “Women’s Representation in Legislatures and Cabinets in Industrial Democracies”, *International Political Science Review*, Vol. 21, No. 2, 2000;

11. Šinko, Marjeta, „Žene u parlamentima”, *Politička misao* 2/2007;
12. Тасић, Ђорђе, „О женском праву гласа“, *Мисао*, књ. VIII, св. 2, Београд 1921;
13. Трипковић, Бошко, *Равноправност и разлике*, Stylos, Нови Сад 2010;
14. Urbinati, Nadia, “Why *parité* is a better goal than quotas”, *International Journal of Constitutional Law*, Vol. 10, No. 2, 2012;
15. Williams, Susan (ed.), *Constituting Equality – Gender Equality and Comparative Constitutional Law*, Cambridge University Press, Cambridge 2009.

Professor Mile Dmičić, LL.D.

Faculty of Law, University of Banja Luka

Associate Professor Vladan Petrov, LL.D.

Faculty of Law, University of Belgrade

Associate Professor Darko Simović, LL.D.

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

THE RIGHT TO POLITICAL PARTICIPATION: ACHIEVING GENDER EQUALITY

Summary

Although there is no adequate and real alternative to the modern representative democracy, it should not be seen as an ideal form of the organization of political life. The modern political representation does not provide equal participation by all groups of society in the political process. Therefore, one of the most important problem facing politicological and constitutional theories today is how to provide adequate institutional conditions that may help to involve more citizens in political decision-making. Regardless of the fact that women have gained the full right to political participation, gender imbalance in political life is quite evident. Besides the real injustice in political decision-making process that is male-dominated, it is argued that political participation will be an authentic democracy principle only if political representation is seen at the same time as some kind of public forum for expressing all existing opinions in a society. Consequently, there are more and more debates in the theory on the capacity of constitutional engineering to correct the existing imbalance

in political representation. One of the possible ways to promote gender equality in the political process is to introduce electoral gender quotas. Our experience to date shows that institutional, i.e. administrative measures can provide only descriptive and formal, but not real gender-balanced representation in political life. Therefore, achieving gender equality in political life is possible only if it is implemented in all areas of social life along with social awareness that can not be influenced by any institutional mechanism, since such changes in the social environment result in equal exercise of passive electoral rights.

Key words: *Women's rights; Gender equality; Positive discrimination; Electoral gender quotas.*